



Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 29. maijs Nr.6-2/324

Biedrībai “European Funeral Association”

Par mirušas personas ķermeņa aizturēšanu

Tiesībsargs ir saņēmis Jūsu iesniegumu, kurā minat, ka biedrības “European Funeral Association” (turpmāk - “Biedrība”) mērķis ir uzlabot apbedīšanas pakalpojumu kvalitāti un pieejamību Latvijas Republikā, kā arī pārstāvēt Biedrības biedru intereses. Iesniegumā norādāt, ka atsevišķi apbedīšanas pakalpojumu sniedzēji, kas nav Biedrības biedri, lai nodrošinātu samaksu saņemšanu par saviem pakalpojumiem, atsevišķos gadījumos neatdod mirušā cilvēka ķermeni piederīgiem apbedīšanai, kamēr nav veikta samaksa par it kā sniegtiem pakalpojumiem. Ņemot vērā, ka valstī izsludinātās ārkārtas apstākļu dēļ cilvēku pirktspēja samazinās, paredzat, ka piederīgie nespēs norēķināties pilnā apmērā par pakalpojumu. Papildus tam arī ne visi biedrības biedri līdz šim ir pieprasījuši priekšapmaksu pilnā apmērā, atsevišķiem Biedrības biedriem jau tagad ir palielas nesamaksātās summas par pakalpojumu. Tādēļ Biedrība izvērtē iespējas un risinājumus, kā nepieļaut Biedrības biedru debitoru parādu pieaugumu, nodrošinoties, ka samaksa par pakalpojumu tiek sniegta pilnā apmērā. Kā vienu no iespējamajiem risinājumiem uzskatāt iespēju, neatdot mirušā cilvēka ķermeni piederīgiem, kamēr nav veikta samaksa par sniegtiem pakalpojumiem, līdzīgi kā to dara citi apbedīšanas pakalpojumu sniedzēji, kas nav Biedrības biedri. Lūdzu sniegt viedokli, vai, aizturot mirušā cilvēka ķermeni līdz brīdim, kamēr piederīgie norēķināsies pilnā apmērā par sniegtiem pakalpojumiem, netiek pārkāpti kādi tiesību akti, netiek pārkāptas mirušā cilvēka cilvēktiesības un vai šādu praksi atbalsta tiesībsargs.

Izvērtējot iesniegumā paustos faktus un lūgumu, tiesībsargs vēlas norādīt uz sekojošo.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – “ECT”) ir atzinusi, ka valstij jāaizsargā cilvēka cieņa, identitāte un integritāte gan cilvēka dzīves laikā, gan arī pēc viņa nāves.¹ Personas autonomija ir svarīgs princips privātās dzīves ietvarā, kas jāievēro, interpretējot ECK 8.panta saturu². Mirušā ģimenes locekļu vēlmes saistībā ar mirušā apglabāšanu tiek

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 13. janvāra sprieduma lietā „Elberte pret Latviju”, App. Nr. 61243/08, 142. punkts.

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: Pretty v. United Kingdom, App.no. 2346/02, 61.punkts.

atzītas par ietilpstošām ECK 8.panta tvērumā, lai gan ECT bieži atturējusies tieši norādīt, vai konkrētā iejaukšanās ir notikusi privātajā dzīvē vai ģimenes dzīvē³.

Izvērtējot ECT judikatūru, esam secinājuši, ka ir tiesu prakse un atziņas attiecībā uz valsts novilcināšanos izdot mirušās personas tuviniekiem mirstīgās atliekas⁴. Minētajā lietā ECT atzina, ka pārlietu valsts iestāžu kavēšanās, nododot četrgadīgas meitas mirušo ķermeni vecākiem pēc autopsijas, tika uzskatīta par iejaukšanos gan privātajā, gan ģimenes dzīvē.

Lai gan Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta galvenais mērķis ir aizsargāt personu pret valsts iestāžu patvaļīgu iejaukšanos, valstij var būt arī pozitīvs pienākums, ko raksturo ģimenes dzīves efektīva "ievērošana". Abos kontekstos jāņem vērā taisnīgs līdzsvars, kas jāatrisina starp indivīda un visas sabiedrības konkurējošām interesēm.⁵

Cilvēka cieņa kā konstitucionāla vērtība raksturo cilvēku kā augstāko demokrātiskas tiesiskas valsts vērtību; tā ir jāaizsargā gan attiecībās starp valsti un cilvēku, gan cilvēku savstarpējās attiecībās, gan arī pēc cilvēka nāves, proti, arī pēc cilvēka nāves pret viņa ķermeni ir jāizturas ar cieņu.⁶

Cienpilna attieksme pret mirušo jāvērtē apskatot gan iestāžu un pakalpojumu sniedzēju rīcību pēc personas nāves iestāšanās, gan mirušā tuvinieku rīcību – piemēram, vai tiek pildīta aizgājušās personas pēdējā griba attiecībā uz jautājumu kārtošanu pēc personas nāves.

Skaidrojot tiesībsarga kompetenci Jūsu uzdotā jautājuma kontekstā, vēlamies Jums norādīt, ka tiesībsargs var vērtēt situācijas, ja personas tiesības ir pārkāpusi valsts (valsts vai pašvaldību iestādes vai pārstāvji, u.tml.) vai arī gadījumā, kad personas tiesības ir pārkāpusi cita privātpersona, bet valstī nav radīts mehānisms aizskarto tiesību aizsardzībai vai arī tas nedarbojas atbilstoši, un tāpēc persona ir palikusi bez aizsardzības, jo tad tas jau, iespējams, ir cilvēktiesību pārkāpums.

Gadījumā, ja vienas privātpersonas tiesības ir aizskārusi cita privātpersona, valsts pienākums ir radīt mehānismu aizskarto tiesību aizsardzībai. Latvijā ir radīti vairāki šādi mehānismi, jo dažādu aizskārumu gadījumā ir izmantojami atšķirīgi mehānismi, viens no tiem ir vērsšanās tiesā civiltiesiskā kārtībā, kas ir uzskatāms par efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu.

Lai vērtētu detalizētāk, vai Jūs drīkstat aizturēt un neizdot mirušā tuviniekiem aizgājēju, vēlamies norādīt, ka uzglabāšanas pakalpojumu sniedz, pamatojoties uz saistību tiesībām, respektīvi, uz noslēgtā līguma pamata, tādēļ uz Jūsu darbību ir attiecināms Civillikums.

Civillikuma 1732.pants nosaka, ka saistību tiesības, tāpat kā visas privāttiesības, aizsargājamas tikai tiesas ceļā; tādēļ neviens nedrīkst meklēt savas tiesības patvaļīgi un vardarbīgi. Pašpalīdzība izņēmuma veidā ir atļauta tikai tad, kad tas notiek ar nolūku novērst mēģinājumu prettiesīgi grozīt pastāvošās attiecības, bet arī šajā gadījumā vienīgi nepieciešamās paš aizstāvības robežās. Tālāk pie līdzekļiem, ar kuriem galvenā kārtā aizsargā saistību tiesības ārpus tiesas, pieder aizturējuma tiesība un ķīlāšana. Uz aizturējuma tiesības pamata tā persona, kuras rokās atrodas kāda lieta, var to neizdot tik ilgi, kamēr nav nolīdzināts kāds viņas pašas prasījums. Ne aizturējums, ne ķīla nevar tikt

³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: Girard v. France, App.no. 22590/04.

⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: Panullo and Forte v. France, App.no. 37794/97.

⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Hokkanen v. Finland, Series A Nr. 299-A, 20 lpp., 55.punkts.

⁶ Sk. Satversmes tiesas 2019.gada 5.marta sprieduma lietā Nr.2018-08-03 11.punktu

piemērots attiecībā uz cilvēku, kurš ir miris, ne tikai ētisku, bet arī juridisku⁷ apsvērumu dēļ.

Izvērtējot portālā Latvija.lv pieejamo informāciju⁸, esam secinājuši, ka mirušo personu, atkarībā no tā, kur tā mirusi, uz morgu vai speciālo uzglabāšanas vietu nogādā paši tuvinieki, institūcija vai apbedīšanas pakalpojumu sniedzējs.

Ņemot vērā, ka VSAA un pašvaldības piešķir mirušā tuviniekiem, aprūpes institūcijām apbedīšanas pabalstu, ar kura palīdzību var segt mirušās personas uzglabāšanas un apglabāšanas izmaksas, apbedīšanas pakalpojumu sniedzējiem būtu savlaicīgi jāinformē pakalpojumu saņēmēji par pakalpojumu izmaksām un to pakalpojumu daļu, ko nebūs iespējams segt ar piešķirto pabalsta summu, lai nodrošinātu mirušās personas cieņpilnu izvadīšanu.

Ar cieņu
Tiesībsarga pilnvarojumā
Pilsonisko un politisko tiesību
nodaļas vadītāja

I.Piļāne

⁷ Termins "lieta" interpretējams stingri Civillikuma Trešās daļas Pirmās nodaļas Pirmās apakšnodaļas 841.-849.panta tvērumā. Cilvēks, lai arī miris, nav lieta.

⁸ <https://www.latvija.lv/lv/DzivesSituacijas/socialie-pakalpojumi/miruso-apbedisana#hide12>